

Верезубенко М. М.

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СТИЛЮ В МОВНІЙ ПАРІ НІМЕЦЬКА – УКРАЇНСЬКА

У статті розглянуто типологію помилок машинного перекладу на матеріалі фахових текстів. Для проведення дослідження було обрано текст інструкції використання сушарки для білизни „Siemens“ та здійснено переклад з німецької мови українською. У запропонованій розвідці описано попередній досвід типологічних аналізів у різних мовних парах. Для виконання перекладу тексту інструкції сушарки для білизни „Siemens“ було використано програми Google Translate і Pragma 6 та визначено рівень функціонально-прагматичної адекватності перекладів з урахуванням типових помилок машинного перекладу. З-поміж усіх визначених огріхів найчастотнішими виявилися помилки категорії «Адекватність». До цієї категорії варто відносити такі неточності: неправильне значення, опущення, додавання, загальний стиль. Значно менше було виявлено власне мовних помилок, а саме: граматичних (морфологічних та синтаксичних), пунктуаційних. Встановлення помилок, які виникають внаслідок машинного перекладу, вимагає редагування перекладача. Задля досягнення максимально адекватного перекладу у мовній парі німецька-українська варто враховувати лексико-граматичний лад української мови, а також ментальні особливості україномовного користувача. Однією з найпоказовіших розбіжностей порівнюваних мов є складені слова у німецькій мові, які передаються українською словосполученнями, шляхом застосування перекладацької трансформації «додавання». Для українських конструкцій визначальна роль покладена на предикатну синтаксему, виражену, здебільшого, дієсловом, водночас в німецькій мові поширеним є явище номіналізації, тому для адекватного перекладу доцільним є використання перекладацької трансформації «заміни частини мови». Граматичним ладом української мови зумовлена також наступна перекладацька методика, а саме: «зміна порядку слів», що є типовим явищем української мови на відміну від німецької, де порядок слів у реченні має відносно визначену послідовність членів речення.

Ключові слова: переклад, науково-технічний текст, прилад, експлуатація, інструкція, водень, чайник, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Сьогодні вже не викликає сумніву необхідність глибокого лінгвістичного вивчення теорії й практики перекладу науково-технічної літератури, що стала самостійною прикладною галуззю перекладознавства. Розповсюдження науково-технічної літератури та розвиток науково-технічного перекладу ставлять питання про виділення окремих стратегій і технік перекладу для науково-технічних текстів у різних спеціалізованих галузях, зокрема таких як переклад інструкцій до побутової техніки та інших. Під час перекладу текстів науково-технічного стилю ми можемо стикнутися з труднощами, що пов'язані як із використанням технічних термінів, так і розбіжностями в структурі української та німецької мов, тому доцільно розглянути, які перекладацькі трансформації можуть допомогти уникнути таких проблем. З огляду на таке форму-

лювання загальної ситуації можна стверджувати, що мета статті полягає у визначенні складнощів, які можуть виникнути під час перекладу текстів науково-технічного стилю, а також перекладацькі трансформації, які можна застосувати для їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості жанру інструкції досліджували І. С. Алексеева, А. В. Боцман, А. Л. Міщенко та ін. Спонукальні конструкції вивчали Л. В. Березан, П. С. Дудик, Н. А. Луценко та ін. Перекладу науково-технічної літератури присвятили свої роботи А. Я. Коваленко, В. І. Карабан, А. М. Науменко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Прогрес в сфері технічних засобів став причиною великого попиту на переклад супровідних текстів. Зараз можна отримати

найважливішу інформацію та сформувані перше враження про той чи той засіб за допомогою текстів, викладених у каталогах, буклетах, журналах або на сайтах виробників та продавців товару. Крім цього, сфера електротехнічних засобів не може існувати без різноманітних контрактів, що укладаються між виробниками та торговими представниками, саме тому наразі існує великий попит на якісні переклади в сфері економіки. Проте в умовах глобалізації кількість нових текстів невпинно зростає через що людина-перекладач не в змозі самотужки опрацювати великі обсяги інформації і досить часто вдається до застосування машинного перекладу у поєднанні із постредагуванням задля отримання якісного перекладу, придатного для публікації.

Виклад основного матеріалу. У межах дослідження ми розглянули три тексти, що належать до науково-технічного стилю, а саме дві інструкції з експлуатації та звіт про екологічне використання водню. Цим текстам притаманні ознаки науково-технічного стилю як-от стислість, логічність, точність, однозначність, емоційно-експресивна нейтральність вислову, послідовність тощо. Документи має позамовні елементи, як-от графічні зображення, знаки, а також таблиці й діаграми. Ці елементи виконують уточнюючу роль і сприяють кращому розумінню тексту читачем.

Для мови науково-технічної літератури характерна наявність великої кількості термінів, різних видів скорочень, перевага одних синтаксичних скорочень над іншими, особливість перекладу ряду граматичних конструкцій, еліптичний характер вираження думки тощо. Однією з особливостей текстів інструкцій є побудова речень у наказовому способі.

Під час перекладу тексту було залучено низку перекладацьких трансформацій, як-от додавання, опущення, лексичне розгортання, генералізація, смислове узгодження, заміна частин мови, стану й способу, кількості та типів речення, порядку слів тощо.

Аналізуючи використані перекладацькі трансформації, ми послуговувалися класифікацією З. І. Кучер, яка розрізняє лексичні, граматичні, лексико-граматичні та стилістичні трансформації. Нижче наведено огляд деяких використаних перекладацьких трансформацій.

Перекладацька трансформація «додавання»

Додавання – трансформація, яка полягає у введенні в переклад лексичних елементів, відсутніх в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), яке перекладається [5, с. 308].

<i>Beachten Sie deshalb:</i>	<i>Тому зверніть увагу на наведені нижче вказівки.</i>
<i>Reinigungsmittel und Mittel zur Vorbehandlung von Wäsche (z.B. Fleckenmittel, Vorwaschsprays, ...) können bei Berührung die Oberflächen des Geräts beschädigen</i>	<i>Мийні засоби та засоби для попередньої обробки білизни (наприклад, засоби для виведення плям, спреї для попереднього прання тощо) можуть пошкодити поверхні приладу, якщо доторкнутися до них</i>
<i>Im Zweifelsfall lassen Sie das Gerät bitte vom Fachmann anschließen.</i>	<i>Якщо ви невпевнені в правильності дій, доручіть підключення пристрою фахівцю.</i>
<i>Stehend transportieren.</i>	<i>Переміщуйте сушарку вертикально.</i>
<i>Trockner vor Inbetriebnahme zwei Stunden stehen lassen.</i>	<i>Залиште сушарку на дві години, перш ніж використовувати її знову</i>

Перекладацька трансформація «вилучення»

Вилучення – виправдане з точки зору адекватності перекладу, насамперед норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного змісту тексту [3, с. 311].

<i>Sie haben sich für einen Wäschetrockner der Marke Siemens entschieden.</i>	<i>Ви вибрали сушарку від Siemens.</i>
<i>Der letzte Abschnitt des Trockenzyklus erfolgt ohne Wärme (Abkühlzyklus) ...</i>	<i>Наприкінці циклу сушіння (під час охолодження) тепло не виділяється...</i>
<i>Bei Kalkansatz mit einem Entkalkungsmittel entkalken (z.B. von «Mio Star»; Anleitung beachten)</i>	<i>Якщо є накип, використовуйте відповідний засіб для його видалення (наприклад, від Mio Star; дотримуйтесь інструкції)</i>

Перекладацька трансформація «лексичне розгортання»

Використання замість слова – словосполучення з таким самим значенням [3, с. 311].

<i>Das unsachgemäße Aufstellen (Stapeln) dieses Geräts auf eine Waschmaschine kann zu Verletzungen sowie Sach- und Geräteschäden führen.</i>	<i>Неправильне розміщення (складання в штабель) цього приладу на пральну машину може призвести до травмування, пошкодження майна та обладнання.</i>
<i>Verletzungsgefahr</i>	<i>Ризик травмування</i>
<i>Entfernen Sie Feuerzeuge und Zündhölzer aus den Taschen der Textilien.</i>	<i>Вийміть запальнички та сірники з кишень текстильного виробу.</i>

Перекладацька трансформація «генералізація»

Заміна видового поняття родовим, назви підкласу – назвою усього класу. Генералізація – це лексична перекладацька трансформації, «внаслідок якої слово із вузьким значенням, що перекладається, замінюється в перекладі на слово із ширшим значенням» [5, с. 334].

<i>Bitte nehmen Sie sich ein paar Minuten Zeit zum Lesen und lernen Sie die Vorzüge Ihres Wäschetrockners kennen.</i>	<i>Приділіть кілька хвилин, щоб прочитати цю інструкцію та дізнатися про переваги вашого нового приладу.</i>
---	--

Перекладацька трансформація «сміслові узгодження»

Прийом, за допомогою якого переклад слова здійснюється не на основі словникових відповідей, а на основі контексту [5, с. 148].

<i>Der steigende Energiebedarf sowie die weltweit zunehmende Belastung der Umwelt sind Gründe, um vor allem im Bereich der Mobilität Maßnahmen zur Erhöhung der Energieeffizienz und nachhaltigen Reduktion von Emissionen zu treffen.</i>	<i>Зростаючий попит на енергію та негативний вплив на довкілля в усьому світі – причини для вжиття заходів із підвищення енергоефективності та скорочення викидів, особливо у сфері мобільності</i>
<i>Benutzen Sie das Gerät nicht, wenn industrielle Chemikalien für die Reinigung der Wäsche benutzt wurden</i>	<i>Не використовуйте прилад, якщо для чищення білизни застосовувалися промислові хімікати.</i>
<i>Gerät kennen lernen</i>	<i>Початок роботи з пристроєм</i>

Перекладацька трансформація «логічний розвиток»

Використання замість одного елемента дійсності іншого, який із ним нерозривно пов'язаний. Практично йдеться про заміну в рамках відносин: причина – наслідок, процес (дія) – результат, частина – ціле, суб'єкт діяльності – інструмент – продукти діяльності, предмет – його функція – його властивість тощо [5, с. 147].

<i>Beim Trocknen, insbesondere in der Anfangsphase, entstehen betriebsbedingt Geräusche durch den Kompressor und die Pumpe.</i>	<i>Під час сушіння, особливо на початковому етапі, компресор і насос створюють шум.</i>
---	---

<i>Durch unsachgemäße Verlegung der Schlauch- und Netzleitungen besteht Stolper- und Verletzungsgefahr</i>	<i>Ви можете спіткнутися та отримати травму через неправильну прокладку шланга та ліній живлення</i>
<i>Kondenswasser ist kein Trinkwasser</i>	<i>Конденсат не можна вживати як питну воду</i>

Перекладацька трансформація «заміна частин мови»

Нерідко при перекладі з різних причин доводиться замінювати одну частину іншою. Така заміна може бути викликана прагненням зробити зрозумілішим зміст речення, що перекладається, або прагненням уникнути громіздкості у відповідному українському реченні. До прийому заміни однієї частини мови іншою вдаються й у тому випадку, коли в процесі перекладу виникає неприпустиме в українській мові поєднання слів [5, с. 151–152].

<i>Ändern Sie die Lautstärke durch Anwählen der Taste für die Fertig in-Zeit oder der Taste für die Trockenzeit.</i>	<i>Змініть гучність, натиснувши кнопку «Час закінчення» або «Час висихання».</i>
<i>Beim Anheben oder Schieben des Geräts an vorstehenden Bauteilen (z. B. Gerätetür) können die Bauteile abbrechen und Verletzungen verursachen.</i>	<i>Якщо піднімати або штовхати прилад за виступаючі частини (наприклад, дверцята приладу), компоненти можуть зламатись і спричинити травмування.</i>
<i>Sie können sich beim Anheben des Geräts durch das hohe Gewicht verletzen.</i>	<i>Піднімаючи пристрій, ви можете поранитися через його велику вагу.</i>
<i>Stellen Sie den Trockner nicht in frostgefährdeten Räumen auf.</i>	<i>Не встановлюйте прилад в приміщеннях, де є ризик замерзання.</i>

Перекладацька трансформація «заміна стану або способу»

Для німецької мови характерним є вживання пасивних конструкцій, тоді як в українській мові пасивний стан вживається значно рідше. Найчастіше він замінюється дієсловами активного стану, рідше – дієсловами на -ся, дієсловом «бути» в поєднанні з дієприкметником, неозначено-особовою формою дієслова. Але в деяких випадках, навпаки, активний стан у німецькій мові замінюється пасивним в українській. Такі трансформації супроводжуються зміною об'єктно-суб'єктних відношень [5, с. 398].

<i>Um dem hohen Qualitätsanspruch der Marke Siemens gerecht zu werden, wurde jeder Wäschetrockner, der unser Werk verlässt, sorgfältig auf Funktion und einwandfreien Zustand geprüft.</i>	<i>Щоб відповідати високим стандартам якості бренду Siemens, ми ретельно перевіряємо працездатність і стан кожної сушарки, що виготовляється на нашому заводі.</i>
<i>Kondenswasser-Behälter während der Anzeige nicht herausziehen.</i>	<i>Не витягуйте ємність для конденсату, коли бачите цей сигнал. (наказовий спосіб)</i>
<i>Das Gerät nicht vor dem Ende des Trockenzyklus ausschalten</i>	<i>Не вимикайте прилад до завершення циклу сушіння (наказовий спосіб)</i>

Перекладацька трансформація «заміна кількості і типів речення»

Заміна типу речення призводить до синтаксичної перебудови, схожої за перетворенням на заміну при використанні трансформацій членування або об'єднання. В процесі перекладу складне речення може замінюватись простим [5, с. 311].

<i>Kondenswasser ist kein Trinkwasser und kann mit Flusen verunreinigt sein. Verunreinigtes Kondenswasser kann Gesundheits- und Sachschäden verursachen.</i>	<i>Конденсат не можна вживати як питну воду. Він може бути забруднений ворсом і завдати шкоди здоров'ю та майну.</i>
--	--

<i>Leichte Dinge, wie Haare und Flusen, können während des Betriebs vom Lufteinlass eingesaugt werden, halten Sie diese fern.</i>	<i>Легкі речі, як-от волосся та ворс, можуть потрапити в повітрязбірник під час роботи. Тримайте їх подалі.</i>
---	---

Висновки. Простота й легкість сприйняття тексту є важливим завданням перекладача. Саме тому для всіх текстів найчастіше використовувалися такі трансформації, як вилучення або додавання окремих слів чи словосполучень. 25% усіх лексико-семантичних трансформацій, застосованих при перекладі тексту інструкції, становить вилучення лексичних одиниць. Для додавання лексичних одиниць цей показник – 33%. Прийом смислового узгодження становить 20% застосованих лексико-семантичних трансформацій і здебільшого використовувався для спрощення тексту та уникнення тавтології.

Хоча більшість використаних під час перекладу трансформацій становлять лексико-граматичні (59%), зміни на граматичному рівні (34%) також є важливим для досягнення узуальності цільового тексту. Найчастіше використовувався прийом заміни частин мови (39%), оскільки для української мови не характерна велика кількість складних іменникових конструкцій.

Список літератури:

1. Fernández-Parra M. Translating formulaic expressions in instruction manuals: A corpus study // Newcastle Working Papers in Linguistics. 2008. Т. 14. С. 51–60.
2. Martín R. M. Translation Strategies // Investigating Translation: Selected Papers from the 4th International Congress on Translation, Barcelona, 1998. John Benjamins Publishing, 2000. Т. 32. С. 129.
3. Карабан В.І. Переклад наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Альянс, 2013. 253 с.
5. Кучер З. І. Практика перекладу (німецька мова) : [навч. посіб.] / З. І. Кучер, М. О. Орлова, Т. В. Редчиць ; Черкас. держ. технолог. ун-т. 2-ге вид. Вінниця : Нова Книга, 2017. 459 с.
6. Науменко Л.П., Гордєєва А.Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2011. 136 с.
7. Лощенова І. Ф.; Нікішина В. В. Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Філологічні науки, 2014, 3: 102–105.
8. Піддячий К. Р. Явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі текстів німецько-української мовної пари) : дис. Київ, 2018.
9. Український правопис, схвалений Кабінетом Міністрів України (Постанова No 437 від 22 травня 2019 р.), спільним рішенням Президії Національної академії наук України (протокол No 22/10 від 24 жовтня 2018 р.) і Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол No 10/4-13 від 24 жовтня 2018 р.), затверджений Українською національною комісією з питань правопису (протокол No5 від 22 жовтня 2018 р.). Київ : Наукова думка, 2019. 282 с.

**Verezubenko M. M. USAGE OF TRANSLATIONAL TRANSFORMATIONS
IN THE TRANSLATION OF SCIENTIFIC-TECHNICAL TEXTS IN THE GERMAN –
UKRAINIAN LANGUAGE PAIR**

The article examines the typology of machine translation errors based on the material of specialized texts. To conduct the research, the text from the instruction manual for the “Siemens” clothes dryer was selected and translated from German into Ukrainian. The proposed survey describes the previous experience of typological analyzes in different language pairs. Google Translate and Pragma 6 programs were used to translate the text of the Siemens clothes dryer manual. The level of functional-pragmatic adequacy of the translations was determined, taking into account typical machine translation errors. Among all identified mistakes, the mistakes of the “Adequacy” category turned out to be the most frequent. The following inaccuracies should be attributed to this category: incorrect meaning, omission, addition, general style. Much less actual language errors were found, namely: grammatical (morphological and syntactic) and punctuation. Fixing errors that occur as a result of machine translation requires editing the translator. In order to achieve the most adequate translation in the German-Ukrainian language pair, it is necessary to take into account the lexical-grammatical system of the Ukrainian language, as well as the mental characteristics of the Ukrainian-speaking user. One of the most significant differences between the compared languages is compound words in German, which are rendered in Ukrainian by word combinations, by applying the translational transformation “addition”. For Ukrainian constructions, the determining role is assigned to the predicate syntax, expressed mostly by a verb. At the same time, the phenomenon of nominalization is common in the German language. Therefore, for an adequate translation, it is advisable to use the translation transformation “replacement of a part of speech”. The grammatical system of the Ukrainian language also dictates the following translation technique, namely: “changing of the word order “. It is a typical phenomenon of the Ukrainian language in contrast to German, where the word order in a sentence has a relatively defined sequence of sentence members.

Key words: translation, scientific and technical text, device, operation, instruction, hydrogen, kettle, translation transformations.